

ІЗМІНИ В ФУНКЦІОНУВАННІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ В ЦІЛОМУ ТА ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗАКРЕМА В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ. ВСТАНОВЛЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ДИНАМІКИ ФЕРМЕРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ. ЗАПРОПОНОВАНО ОКРЕМІ СПОСОБИ ТА НАПРЯМИ АДАПТАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ДО УМОВ СОТ ТА СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ.

Здійснено аналіз сучасного стану функціонування фермерських господарств України в цілому та Черкаської області зокрема в умовах посилення міжнародних інтеграційних процесів. Встановлено тенденції та динаміку фермерського виробництва сільськогосподарської продукції. Запропоновано окремі способи та напрями адаптації діяльності фермерських господарств до умов СОТ та сучасної економічної кризи.

The analysis of the modern being of functioning of farmer economies of Ukraine is carried out on the whole and the Cherkassy region in particular in the conditions of strengthening of international integration processes. Tendencies and dynamics of farmer production of agricultural goods are set. Separate methods and directions of adaptation of activity of farmer economies are offered to the terms SOT and modern economic crisis.

Фермерство є провідною складовою аграрного підприємництва, яке в Україні досі не стало переважаючою організаційною формою агровиробництва, оскільки для цього необхідним є тривалий процес становлення. В умовах інтеграції та постійного погіршення економічної ситуації суспільна думка про те, що фермерське господарство згодом стане домінантною формою господарювання у виробництві сільськогосподарської продукції, поступово зникає. З цим погоджуються навіть прибічники фермерського руху.

Євроінтеграція стратегічно вигідна Україні як державі зі значним експортним потенціалом у сільському господарстві. Лібералізація режиму доступу вітчизняних експортерів до зовнішніх ринків є чинником прискорення структурних реформ в аграрному секторі, що сприяє зростанню конкурентоспроможності національних виробників і фермерів у тому числі.

Дослідженням питань функціонування фермерських господарств України та їх ролі в національній економіці в своїх працях займалися А. І. Александрова, В. П. Горьовий, В. М. Куліонич, І. Ф. Томич, П. Т. Саблук, Л. Ю. Мельник та ін. [1–3, 6]. Проте розвиток фермерських господарств в даних аспектах вивчений не до кінця, ряд питань вимагають детального дослідження та наукового вирішення.

Деякі вчені вважають фермерські господарства перспективною формою господарювання, що може швидко адаптуватись до нових вимог конкурентного середовища в умовах інтеграційних процесів. Інші навпаки зазначають, що в умовах СОТ фермеризація не може стати досконалою організаційною формою, оскільки потребує значних капіталовкладень і тривалого періоду становлення.

Метою статті є узагальнення тенденцій сільськогосподарського виробництва фермерським господарствами України і Черкаської області зокрема, особливостей їх функціонування в умовах СОТ, а також під впливом економічної кризи.

Успішна діяльність фермерських господарств сьогодні пов'язана із забезпеченням конкурентних переваг при виробництві та реалізації сільськогосподарської продукції, як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках. Одним із засобів зміцнення конкурентних позицій національних товаровиробників на світовому і національному ринках є розроблення та впровадження систем управління та сертифікації в процесі виробництва продукції сільського господарства. Тому для підвищення конкурентоспроможності своєї продукції фермерським та іншим виробникам необхідно активніше впроваджувати сучасні системи управління, визнані усім світом як такі, що довели свою ефективність.

В умовах євроінтеграції вітчизняні товаровиробники мали отримати ряд переваг, що дозволили б їм успішно розвиватись. Так, передбачалось зростання обсягів у сфері торгівлі імпортом, розвиток транспортної інфраструктури, пов'язаний із збільшенням перевезень, додаткові обсяги іноземних інвестицій, більш стабільні правила в економіці в середині країни, збільшення можливостей зростання експорту з України, розширення кола споживачів, ширше включення імпортних матеріалів і комплектуючих у вітчизняні вироби, що мало спричинити зростання конкурентоспроможності.

Проте отримані негативи перевищили можливі переваги. Так, сільське господарство отримало зростання безробіття, скорочення внутрішнього виробництва, ускладнення відносин із партнерами й

Місце фермерських господарств ...

сусідами в зв'язку з перерозподілом ринків товарів і послуг, експансію імпортової продукції, порушення експортно-імпортного балансу й тиск на курс національної валюти, остаточну втрату неконкурентоспроможних галузей і підприємств у сфері сільськогосподарського машинобудування й переробки.

За умов нестабільності цін на продовольчих ринках для продуктивного ведення фермерського господарства воно повинно бути спеціалізованим в оптимальному поєднанні тваринництва і рослинництва. Фермер повинен обирати той варіант ведення господарства, який за умов інтеграції України у європростір є найвигідніший. При цьому господарство може бути як із частковим, так і з закінченим циклом виробництва.

За останні роки питома вага виробленої фермерами продукції в її валовому обсязі збільшилась в декілька разів. Фермерські господарства разом з присадибними і одноосібними виробляють більше половини обсягу овочів, м'яса і молока.

Динаміку валового виробництва фермерськими господарствами продукції сільського господарства наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Виробництво продукції сільського господарства у фермерських господарствах України, в порівняльних цінах 2005 р., млн. грн.*

Показник		Роки				
		1995	2006	2007	2008	2008 у % до 1995
Продукція сільського господарства	фермерські господарства	583	4097	3477	5921	1016
	у % до сільгосппідприємств	1,2	11,1	9,8	12,4	x
Продукція рослинництва	фермерські господарства	453	3660	2885	5263	1162
	у % до сільгосппідприємств	16,4	15,8	14,0	16,4	x
Продукція тваринництва	фермерські господарства	130	437	592	658	506
	у % до сільгосппідприємств	0,6	3,2	4,0	4,2	x

* За даними статистичного щорічника "Сільське господарство України за 2008 рік". – К., 2009. – С. 45, 349.

За 1995–2008 рр. виробництво продукції сільського господарства у фермерських господарствах України зросло на 5338 млн. грн. (або на 1016%). Питома вага фермерських господарств у виробництві продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах зросла з 1,2% у 1995 р. до 12,4% – у 2008 р., або на 11,2%.

Протягом дев'яти досліджених років у фермерських господарствах України зросло виробництво продукції рослинництва на 1162% (на 4810 млн. грн.), продукції тваринництва на 506% (на 528 млн. грн.). У 2008 р. питома вага виробництва продукції рослинництва у фермерських господарствах до сільськогосподарських підприємств склала 16,4%.

Протягом 1995–2008 рр. триває відтворення галузі тваринництва у фермерських господарствах України. Так, питома вага виробництва продукції тваринництва фермерськими господарствами країни до сільськогосподарських підприємств зросла на 3,6% (від 0,6 % у 1995 р. до 4,2% у 2008 р.)

Виробництво валової продукції сільського господарства фермерськими господарствами Черкаської області протягом 1995–2008 рр. зросло на 200,2 млн. грн., або в 17,1 разу. У тому числі виробництво продукції рослинництва зросло на 184,2 млн. грн., або у 18,2 разу (з 10,7 млн. грн. у 1995 р., до 194,9

млн. грн. у 2008 р.), а тваринництва – на 16 млн. грн., або у 10,4 раз (від 1,7 млн. грн. до 17,7 млн. грн. відповідно).

З 1995 по 2008 рр. кількість фермерських господарств в Україні зростає у 1,2 рази, у Черкаській області – у 2,3 рази, або на 643 одиниць. У 1995 р. питома вага кількості фермерських господарств Черкаської області до України в цілому становила 1,5%, а в 2008 р. цей показник становив 2,7%.

Зміну розмірів питомої ваги виробництва валової продукції сільського господарства фермерами Черкаської області до України розглянемо на рис. 1.

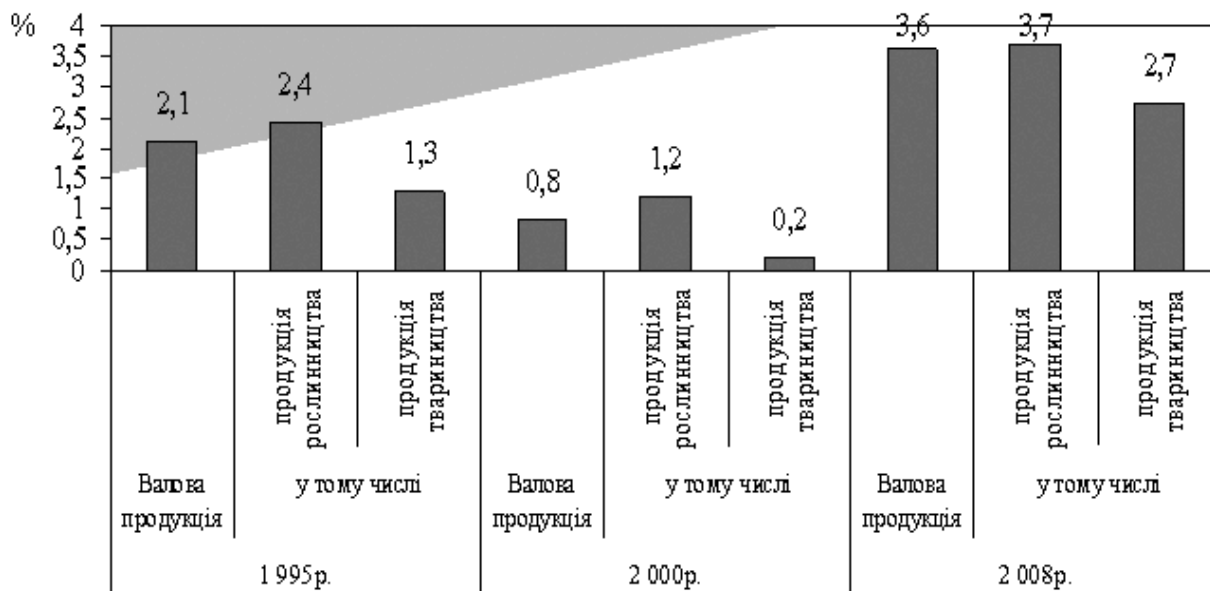

Рис. 1. Питома вага виробництва валової продукції сільського господарства фермерами Черкаської області до загального фермерського виробництва України

Протягом 1995–2008 рр. питома вага валової продукції, виробленої фермерськими господарствами Черкаської області до обсягу фермерського виробництва України зростає на 1,5%, у тому числі по виробництву продукції рослинництва – на 1,3%, тваринництва – на 1,4%.

Виробництво фермерами Вінницької та Кіровоградської областей валової продукції сільського господарства зросло у 13,0 та 13,3 разів. У тому числі продукції рослинництва – у 13,9 та 13,8 разів, а тваринництва, відповідно, – у 7,1 та 5,8 разів. Питома вага виробництва фермерських господарств Вінницької області до України за досліджуваний період зростає, відповідно, на 1,3, 1,2 та 1,4 %, а в Кіровоградській області – на 1,3, 1,2 та 1,1%.

Попри незначне зростання виробництва сільськогосподарської продукції, вітчизняні фермерські господарства досі не розкрили свої потенційні можливості. І якщо до вступу країни у СОТ їхнє функціонування базувалось, в основному, на ініціативі власників та членів господарств без відповідної допомоги з боку держави, то сьогодні вони ще мають значне підвищення стандартів виробництва та посилення конкуренції.

Сьогодні на тлі економічної кризи українські фермери мають можливість закріпитись на внутрішньому ринку. З'являється мотивація до праці, що пов'язана з ціною на сільськогосподарську продукцію. Якщо у листопаді 2008 р. тонна зерна коштувала 400 грн., то у 2009 р. – 900, соняшника відповідно – 900 і 1900 грн., кілограма свинини – 12 і 20 грн.

Успішному розвитку господарств сприяє також скорочення робочих місць у переважній більшості секторів економіки. Крім того, на фоні падіння споживчого попиту на внутрішньому ринку, який у 2009 р. працював краще, ніж восени 2008 р., вітчизняний ринок продовольства сьогодні вкритий чималою кількістю "білих плям", наприклад, спостерігається нестача м'яса свинини.

Сьогодні в Україні працюють 43 тисячі фермерських і 600 тисяч одноосібних господарств. Частка перших у виробництві сільськогосподарської продукції складає 15%, других – 55%. Однак найбільшу питому вагу коштів держбюджету на підтримку АПК з року в рік отримують 30% господарств – великі

агрофірми. У 2009 р. на підтримку фермерських господарств виділено з держбюджету 526 мільйонів гривень. Затверджений бюджет-2009 містить цифру 26 мільйонів, і ще додатково півмільярда передбачалось виділити зі стабілізаційного фонду. Загалом це більше, ніж у сумі за всі 18 років незалежності України.

Одним із можливих напрямів підтримання фермерів та інших сільськогосподарських виробників в процесі адаптації до умов СОТ може бути зменшення залежності від субсидій. Необхідно будувати елеватори в портах, або підтримувати агроекономічні наукові розробки. Відмовившись від заходів "жовтого кошика", можна буде претендувати на членство у Кернській групі, що дозволить у майбутньому більш успішно лобювати зниження бар'єрів для експорту своєї сільськогосподарської продукції в розвинені країни. Останнє матиме більш стимулюючий вплив на розвиток сільського господарства, ніж субсидування з боку уряду.

Для адаптації фермерських господарств до відповідності з вимогами СОТ необхідно здійснити ряд заходів: сприяти організації спільних наукових проектів та грантів тимчасових творчих колективів з метою розробки науково-обґрунтованих, сучасних технологічних рішень, забезпечити виробництво та переробку конкурентоспроможної продукції сільськогосподарського виробництва. Необхідно визначити перспективні напрями наукових досліджень, спрямовані на вирішення актуальних проблем економічного розвитку фермерських господарств та розробку державної програми механізму мотивації впровадження наукових досягнень у виробництво.

Література

1. Александрова А. І. Фермерські господарства: реалії і перспективи розвитку [Електронний ресурс] / А. І. Александрова // Вісник Харківського національного аграрного університету. – 2009 / www.nduv.gov.ua.
2. Горьовий В. П. Фермерство України: теорія, методологія, практика: Монограф. / В. П. Горьовий. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 540 с.
3. Куліонич В. М. Особливості діяльності фермерських господарств як підприємницької форми господарювання / В. М. Куліонич // Економіка АПК. – 2005. – № 7. – С. 52–54.
4. Боротьба за землю знищить фермерство в Україні? [Електронний ресурс] / <http://www.epravda.com.ua/publications/49ccb5e8e902a>.
5. Волик А. Фермерів перетворюють на "колгоспників" [Електронний ресурс] / А. Волик / <http://h.ua/story/12562>.
6. Томич І. Ф. Завершення земельної реформи в умовах розвитку фермерських господарств та приватних власників / І. Ф. Томич // Економіка АПК. – 2009. – № 3. – С. 92–93.